

Sự biến đổi trong lễ hội Ông Bồn tại Phước An miếu, thành phố Thủ Dầu Một, tỉnh Bình Dương

Tô Huỳnh Anh Tuấn
 Trường Đại học Bình Dương

TÓM TẮT

Qua tìm hiểu thực tế tình hình nghiên cứu về người Hoa tại Bình Dương, thông qua các hoạt động lễ hội của cộng đồng, điển hình là lễ hội Ông Bồn tại Phước An miếu, bài viết tập trung nghiên cứu về sự biến đổi lễ hội. Sự biến đổi ấy được thể hiện rõ nét qua việc ảnh hưởng phát triển của xã hội, nhu cầu của người dân về văn hóa tín ngưỡng trong thời gian dài. Đồng thời nghiên cứu về lễ hội Phước An miếu là một trong những đề tài nghiên cứu cung cấp thêm sự hiểu biết về đặc trưng văn hóa của cộng đồng người Hoa tại Bình Dương.

Từ khóa: lễ hội, Bình Dương, biến đổi, Ông Bồn, Phước An miếu, người Hoa

1. MỞ ĐẦU

Bình Dương là một trong những tỉnh nằm trong vùng kinh tế trọng điểm khu vực Đông Nam Bộ. Với một hình ảnh năng động và phát triển, Bình Dương đã và đang có nhiều thay đổi trong những năm gần đây. Bên cạnh những dấu ấn về mặt phát triển kinh tế, Bình Dương còn có bề dày lịch sử, văn hóa đậm chất vùng đất phương Nam. Trong quá trình phát triển, không thể không kể đến sự đóng góp to lớn của cộng đồng người Hoa. Ngay từ lúc đến khai phá mảnh đất Bình Dương, người Hoa không quên mang theo những dấu ấn sinh hoạt văn hóa truyền thống như: phong tục tập quán, tập tục sinh hoạt, bản sắc văn hóa từ quê hương để rồi trở thành đặc sản văn hóa riêng của người Hoa tại mảnh đất Bình Dương. Dĩ nhiên, trải qua một thời gian dài cộng cư với người Việt và các dân tộc bản địa, văn hóa phải chấp nhận những biến đổi nhằm giúp họ dễ hòa nhập hơn với các dân tộc anh em. Hy vọng bài viết này có những khám phá mới đóng góp cho những nghiên cứu về những đặc trưng văn hóa người Hoa tại Bình Dương nói riêng, Việt Nam nói chung.

2. SƠ LƯỢC VỀ NGƯỜI HOA TẠI BÌNH DƯƠNG VÀ QUÁ TRÌNH HÌNH THÀNH PHƯỚC AN MIẾU

Theo ghi chép của công trình Gốm sứ Bình Dương: “Đến thời nhà Thanh (Trung Quốc) có nhóm người Hoa chống lại nhà Thanh, bị đàn áp, họ di chuyển sang Việt Nam cư trú. Số người Hoa lưu lạc đến Sông Bé cư ngụ và lập nên các làng gốm” [1, tr.15]. Công trình Thủ Dầu Một - Bình Dương đất lành chim đậu mô tả: “Một bộ phận người Hoa không đầu phục nhà Thanh được phép chúa Nguyễn đến đất Bình Dương sinh sống” [2, tr.20], điểm tập trung định cư đầu tiên là huyện Bình An, trong Gia Định thành thông chí quyển VI, Thành trì chí nêu rõ: “Huyện Bình An công việc đơn giản, lỵ sở ở ấp Phước Lợi, tổng Bình Chánh, quy mô như huyện trước” [3, tr.110], lúc này chưa có địa danh Phú Cường. Đến thời Minh Mạng, trong khảo sát địa bộ của Trương Đăng Quế và Trương Minh Giảng có ghi: “Huyện Bình An từ 4 tổng trước đây được cải đặt thành 6 tổng (1838), trong đó có tổng Bình Điền. Phú Cường vừa là lỵ sở của huyện Bình An vừa là trung tâm của tổng Bình Điền và chợ Phú

Tác giả liên hệ: ThS. Tô Huỳnh Anh Tuấn
 Email: Tohuynhanhtuan.artist@gmail.com

Cường hình thành phát triển từ đó” [4, tr.32]. Đến đầu thời vua Tự Đức khi bộ Đại Nam nhất thống chí được biên soạn thì chợ Phú Cường đã được miêu tả như sau: “*Chợ Phú Cường ở thôn Phú Cường huyện Bình An, tục gọi chợ Dầu Một, ở bên cạnh huyện lỵ, xe thuyền tấp nập*” [5, tr.80]. Trong bối cảnh nhộn nhịp của chợ Phú Cường lúc bấy giờ là địa điểm thu hút người Hoa từ rất sớm, thuận tiện cho giao thông cả đường thủy lẫn đường bộ, hàng hóa từ các vùng khu vực xung quanh đều ghé vào đây để rồi được các thương gia chuyển về Gia Định và các vùng xa hơn. Bình Dương với nguồn tài nguyên thiên nhiên phong phú, đặc biệt là nguồn cao lanh và chất đốt [1] đã thu hút cư dân người Hoa vốn thạo nghề gốm đến đây khai thác. Sản phẩm gốm của Bình Dương khá đa dạng, cung cấp cho nhiều địa phương ở Nam bộ và thị trường nước ngoài [2]. Từ sau những năm cuối thế kỷ XVII, hàng hóa gốm Bình Dương đặc biệt là vùng Lái Thiêu, Thủ Dầu Một được nhiều du khách nước ngoài đến mua [6]. Khi người Hoa gốc Phước Kiến di cư sang miền Nam Việt Nam, họ đã lập nghiệp và xây dựng lò gốm tại phường Chánh Nghĩa, Thủ Dầu Một, Bình Dương [1] và khu Lò Chén do bộ phận người Hoa gốc Phước Kiến từ Sài Gòn, Gia Định. Sau khi tạo dựng được danh tiếng về nghề gốm tại Bình Dương, nhu cầu thị trường ngày càng tăng nên kéo theo nhu cầu lao động. Chính vì vậy, thêm nhiều người Hoa ở Phước Kiến tiếp tục di cư qua sinh sống tại Bình Dương theo nhiều đợt khác nhau. Bên cạnh đó, trong quá trình sinh sống, người Hoa còn mang theo hệ thống phong tục tập quán, bắt đầu xây dựng nơi thờ tự các vị thần linh, giúp họ có cuộc sống yên bình về mặt tinh thần. Tiêu biểu là sự hình thành Phước An miếu (còn gọi là Chùa Ông Bổn Lò Chén) và Phước Võ Điện (Chùa Ông Bổn Bà Lụa) [4].

Ông Bổn là một danh xưng, với hàm ý là ông tổ, những người đi trước hay *Bổn Đầu Công*, những bậc tiền bối, những người đứng đầu, có

quyền cao nhất và đóng góp nhiều cho sự phát triển của cộng đồng, xã hội. Mỗi cộng đồng người Hoa sẽ cụ thể hóa *Ông Bổn* của họ là ai khác nhau. Ở Bình Dương hiện nay có 5 ngôi miếu Ông Bổn, trong đó có 4 ngôi miếu Ông Bổn (Phước Võ Điện, Phước Thọ Đường, Phước Nghĩa Đường - Lái Thiêu, Phước Nghĩa Đường - Tân Phước Khánh) do người Hoa họ Vương gốc Phước Kiến quản lý, họ đã cụ thể hóa Ông Bổn của họ là ông Huyền Thiên Thượng Đế. Còn ở Phước An miếu do người Hoa họ Lý gốc Phước Kiến quản lý, họ đã cụ thể hóa Ông Bổn của họ là Thất Phủ Đại Nhân.

Phước An miếu hay miếu Ông Bổn Lò Chén, người Việt quen gọi là chùa Ông Bổn, tọa lạc tại khu phố 7, đường Bùi Quốc Khánh, phường Chánh Nghĩa, thành phố Thủ Dầu Một, tỉnh Bình Dương. Tên gọi Phước An miếu của người Hoa họ Lý có nguồn gốc từ huyện An Khê, phủ Tuyên Châu, tỉnh Phúc Kiến, Trung Quốc. Miếu được xây dựng vào năm 1906 - Bính Ngọ, có tài liệu cho rằng miếu xây dựng từ năm 1890 [2] hay năm 1882 [4], một số người trong Ban trị sự miếu cũng cho biết rằng miếu đã có trước năm 1906, lúc đầu chỉ xây dựng đơn sơ bằng gỗ tẩm ở khu vực khác, sau đó mới dời về vị trí hiện nay. Miếu đã qua 2 lần trùng tu là vào năm 1965 và 1980 [7]. Diện tích miếu khoảng 28m², phía trước miếu có một khoảng sân diện tích 120m² để sinh hoạt các ngày lễ hội, miếu nằm trên một gò đất cao hơn khu vực dân cư xung quanh, miếu quay mặt về hướng Nam, kiến trúc miếu nổi bật lên với những đường nét, liễn đối, họa đồ và các tượng gốm trang trí tinh xảo.

Phước An miếu có duy nhất một gian thờ 7 vị nhân thần là tổ tiên của các tộc họ của người Hoa gồm: “*Lực, Châu, Quách, Triệu, Tiêu, Chu, Lý*”. Tuy nhiên, theo lời kể của các vị chức sắc trong Ban trị sự thì tất cả 7 vị nhân thần này đều là sự hóa thân của Ông Bổn. Dựa theo tương truyền từ thời Đông Hán: “300 sĩ tử lên Trường An ứng thí cầu quan, họ có tài ngâm thơ, hát hò và thường xuyên tụ tập đàn ca diễn xướng

trong một hang động. Cùng thời điểm đó, trong cung có một vị thầy pháp tên Trương Tiên Sư rất ganh ghét họ nên tìm cách tâu lên vua ban lệnh giết chết họ. Sau khi chết, oan hồn của các sĩ tử liên tục quay về báo mộng nhà Vua rằng họ chết oan, nhà Vua liền phong cho họ là “Đại Nhân” để trấn an. Khi Trương Tiên Sư biết được sự tình, ông liền làm pháp nhốt tất cả oan hồn này vào ống tre thả xuống sông. May mắn thay, ống tre chứa các oan hồn sĩ tử này lại trôi dạt ra bờ và được đám ăn mày vô tình giải thoát cho các oan hồn khi mở ống tre ra. Sau khi được giải thoát, các oan hồn lại hiện về hỏi nhà vua lý do giết họ, đồng thời giải bày cho vua nghe. Sau khi hiểu rõ hết sự việc, nhà vua nhận thấy cái sai và thương tiếc cho tài năng của các sĩ tử, ông bèn hạ chỉ dụ phong danh hiệu “Vương Gia Công” cho các vị sĩ tử này, và ra lệnh lập miếu thờ 7 ông, đại diện cho 7 họ”. Từ đó, người đời sau tại huyện An Khê tỉnh Phước Kiến, đều có 7 họ trên nên đã lập miếu thờ 7 ông này, các vị này còn gọi là *Thất Phủ Đại Nhân* hay là *Thất Phủ Vương Gia Công*. Chính vì vậy, sau khi di cư sang sống tại Bình Dương, Việt Nam, cộng đồng người Hoa đã xây dựng ngôi miếu thờ 7 ông này. Cộng đồng người Hoa ở phường Chánh Nghĩa, Thủ Dầu Một, Bình Dương tin rằng 7 vị “Thất Phủ Đại Nhân” có sức mạnh siêu nhiên, luôn hướng thiện, xua đuổi tà ma, diệt trừ âm khí, và đem lại may mắn cho họ.

3. LỄ HỘI CÚNG ÔNG BỔN TẠI PHƯỚC AN MIẾU TRUYỀN THỐNG

Hoạt động tín ngưỡng văn hóa tâm linh của người Hoa từ lâu đã diễn ra khá mạnh và có ảnh hưởng sâu rộng không chỉ đối với người Hoa mà cả với các bộ phận cư dân khác trong cùng địa bàn cư trú, nhất là với cư dân người Việt. Tín ngưỡng của người Hoa là sự pha trộn giữa văn hóa tâm linh và văn hóa dân gian; các lễ hội tín ngưỡng của người Hoa thu hút khá đông du khách bao gồm người Việt, người Hoa ở địa phương và cả người từ nơi khác đến tham quan, chiêm bái. Bên cạnh lễ hội Ông Bổn Lò

Chén, Phước An miếu còn tổ chức thường niên các lễ hội lớn nhỏ khác có quy mô trong cộng đồng cũng như quy mô theo dòng tộc như: *Lễ tết nguyên tiêu* (Lễ Ông Bổn tuần du) vào ngày 16 tháng giêng âm lịch, *Lễ thỉnh cốt đồng tuần du* vào ngày 16 tháng 7 âm lịch, và *Lễ sinh nhật Ông Bổn* từ ngày 11 tháng 8 đến 13 tháng 8 âm lịch. Do lễ hội thờ Ông Bổn tại Phước An miếu thường diễn ra với quy mô nhỏ nên Ban trị sự miếu chịu trách nhiệm tổ chức các chương trình lớn nhỏ tại lễ hội; đồng thời phối hợp với lực lượng công an địa phương thực hiện công tác an ninh trong suốt tiến trình diễn ra lễ hội.

3.1. Lễ Nguyên Tiêu

Lễ Nguyên Tiêu hay còn gọi lễ Ông Bổn tuần du diễn ra hằng năm vào ngày 16 tháng giêng âm lịch tại Phước An miếu với ý nghĩa rước Thất Phủ Đại Nhân tuần du đi thăm thú dân tình, trừ yêu diệt ma, mang sự may mắn đến cho cộng đồng.

Rạng sáng 16 tháng giêng âm lịch Ban trị sự cùng thầy pháp sẽ tiến hành thỉnh các vị thần ở Bích Liên Đình gồm: Quan Âm Bồ Tát, Quan Thánh Đế Quân, Na Tra tam thái tử, Bảo Sanh Đại Đế, Quan Bình thái tử, Châu Thương, Hồng Hải Nhi, Tiên Cô về dự lễ (*Bích Liên Đình hay người dân quen gọi là chùa Quan Âm, miếu Quan Âm, miếu cũng do người Hoa họ Lý gốc Phước Kiến quản lý*). 8 giờ sáng thầy pháp cùng Ban trị sự sẽ làm nghi thức cúng thỉnh tượng lên kiệu, tượng được cột rất chắc vào trong kiệu, ngoài Thất Phủ Đại Nhân được thỉnh lên kiệu còn có Phật Bà Quan Âm, Bảo Sanh Đại Đế và Quan Thánh Đế Quân. Kiệu ông là những chiếc ghế nâu bằng gỗ đơn giản, có hai đầu gánh cho hai người khênh.

Cuộc tuần du bắt đầu từ 12 giờ trưa, sau khi thầy pháp thực hiện nghi lễ cúng ở từ đường họ Lý, 8 chiếc kiệu sẽ được các thanh niên trai tráng trong khu vực khênh ra, cứ hai người một kiệu, các thanh niên bắt đầu lắc kiệu rất mạnh, lắc vòng tròn và đánh lên vai, phần dây vải nối hai đầu ở đòn gánh giúp cho việc đánh kiệu lên vai

không bị đau. Hình thức lắc kiệu có từ quê hương Phước Kiến, mang ý nghĩa là Ông Bổn đang làm phép tả xung hữu đột, xua tà đuổi quỷ, và làm cho Ông vui. Mỗi một địa điểm lắc kiệu là tượng trưng cho một con yêu quái mà các vị thần thánh phải thu phục.

Diễn trình lễ hội: đi đầu đám rước là đoàn Hầu của Phước An miếu tiên phong mở đường, xua đuổi tà ma (Hầu là một loại hình múa lốt của người Hoa gốc Phước Kiến tại Bình Dương, một loại hình diễn xướng nghi lễ). Theo sau là cờ lệnh ghi dòng chữ Thất Phủ Vương Gia Công cùng cặp lồng đèn trắng lớn. Tiếp theo là đội nghi lễ bao gồm thầy pháp mặc đồ màu đỏ như đạo sĩ cùng với hai người đánh trống, đánh chiêng thực hiện nghi thức vừa tụng vừa cúng. Tiếp đến là đội khênh kiệu đi theo thành một hàng và được sắp xếp theo thứ tự, đi đầu là các vị khách mời: Quan Âm Bồ Tát; Quan Thánh Đế Quân; Bảo Sanh Đại Đế; Tiêu Phủ; Quách Phủ và Triệu Phủ ngồi chung; Lý Phủ; Chu Phủ và Châu Phủ ngồi chung; Lực Phủ. Cuối cùng là các đoàn Hầu khác và các đoàn Cù, Sư, Rồng (*Cù hay con Lân theo cách gọi của người Bình Dương*). Đám rước thu hút rất nhiều người tham gia đi theo hộ tống các vị thần, đây cũng là dịp để người dân có thể thông quan với thần linh, tiếp cận các vị thần để mong nhận được sự may mắn, mong ước của bản thân của gia đình sẽ được Ông Bổn nghe thấy và ban phước. Đám rước đi theo một lộ trình đã vạch sẵn quanh khu vực dân cư, trên lộ trình đám rước đi qua, từng hộ dân hay các nhóm bày bàn hương án dâng những lễ vật lên thần linh như cảm tạ ơn đức mà các vị thần linh đã ban tặng trong năm vừa qua và cầu xin những điều may mắn trong năm mới. Ở các điểm dừng, thầy pháp cùng đoàn nghi lễ sẽ tiến hành nghi thức tụng niệm ở các bàn hương án, Hầu sẽ tiên phong đi trước quanh bàn hương án ba vòng, sau đó các kiệu sẽ được thỉnh vào ngồi vào các chỗ đã được bố trí sẵn để người dân thắp hương, kết thúc nghi thức tụng niệm thầy pháp sẽ xin xăm để xác

nhận lại lời của các vị thần linh. Cứ như thế đám rước sẽ đi hết các điểm cúng trên lộ trình, lễ rước kéo dài đến tận sáng hôm sau. Đám rước đi đến đâu âm thanh vang dội, rình rang đến đó, tiếng trống múa lốt của hàng chục đội Cù, Sư, Rồng, âm thanh cười đùa, háo hức của đoàn người đi xem hội tạo nên bầu không khí vui vẻ của những ngày đầu năm, vang xa khắp cả vùng.

Cao điểm của lễ hội khi đám rước trở về miếu, âm thanh của đại hồng chung bên trong miếu sẽ vang lên liên hồi như báo hiệu Ông về. Người dân tập trung rất đông, chen chúc nhau tìm chỗ đứng xem phần nghi lễ trước khi kết thúc. Đội khênh kiệu sẽ thực hiện chạy ba vòng xuôi, ba vòng ngược quanh miếu, theo sau là đoàn Hầu của Phước An miếu, điều này mang ý nghĩa như “*đầu xuôi đuôi lọt*”. Thực hiện xong các kiệu theo thứ tự lần lượt được đưa vào trong, bên ngoài các kiệu đợi tới lượt các thanh niên sẽ tiếp tục lắc kiệu hòa nhịp cùng những tiếng hô vang cổ vũ của người dân xung quanh. Sau khi các tượng thờ được yên vị, thầy pháp cùng đội nghi lễ sẽ tiến hành nghi thức tụng niệm, trong lúc đó từng đoàn Hầu, Cù, Sư, Rồng sẽ trang nghiêm đi vào thực hiện các nghi thức lạy chào, lễ kết.

Hiện nay, ở Bình Dương vẫn còn 4 ngôi miếu Ông Bổn Huyền Thiên Thượng Đế khác, do người Hoa họ Vương gốc Phước Kiến quản lý. Lễ hội tại 4 ngôi miếu này cũng có diễn trình giống lễ hội Ông Bổn tại Phước An miếu như: tục lắc kiệu, nhưng động tác lắc đơn giản, do kiệu của 4 ngôi miếu này to hơn, phải đến 4 người khiêng. Nhìn chung, lễ hội tại 4 ngôi miếu này không được đặc sắc so với lễ hội Ông Bổn tại Phước An miếu.

3.2. Lễ thỉnh cốt đồng tuần du

Lễ thỉnh cốt đồng tuần du vào ngày 16 tháng 7 âm lịch, mà người dân ở đây hay Ban trị sự miếu quen gọi là lễ thỉnh Ông Bổn sống, Phước An miếu có tục lệ “lên đồng cốt”. Vào ngày này sau khi thỉnh Ông Bổn nhập cốt, đám rước sẽ bắt

đầu khởi hành đi một vòng theo một lộ trình lớn, kéo dài lên đến chùa Linh Không Đàn (hay chùa Tề Thiên, chùa do người Hoa quản lý), sau đó quay trở lại miếu. Đi đầu đám rước là đoàn Hầu của Phước An miếu và bức cờ liễn, cặp lồng đèn trắng lớn. Tiếp theo là đoàn nghi lễ bao gồm thầy pháp, người đánh trống, đánh chiêng. Theo sau là 2 chiếc kiệu đao thỉnh thánh giá cốt đồng ngồi trên. 2 chiếc kiệu đao này có chỗ ngồi, chỗ để chân là bàn chông nhọn, phần tay vịn và lưng tựa là những thanh đao sắc bén. Sau cùng là các đoàn Hầu, Cù, Sư, Ròng và đoàn người đi xem hội chen chúc nhau. Cuộc tuần du này diễn ra trong thời gian ngắn, mang ý nghĩa như thỉnh Ông đi thăm thú dân tình. Theo lời kể của một số người trong Ban trị sự miếu, có khi trên kiệu có rất nhiều cốt ngồi chen chúc nhau, mỗi một cốt đồng tượng trưng cho một vị thần khác nhập xác vào và sẽ có những hành động nghi thức khác nhau như: xô xiên quai 1 cây, xô xiên quai 2 cây, nhảy một giò, múa châu gai...

3.3. Lễ sinh nhật Ông Bổn

Lễ hội sinh nhật Ông Bổn tại Phước An miếu diễn ra từ ngày 11 tháng 8 đến 13 tháng 8 âm lịch là lễ hội lớn nhất trong năm. Mặc dù, đây là lễ hội diễn ra hàng năm nhưng cứ 3 năm sẽ có đoàn hát bội, ca múa kéo dài 3 ngày 3 đêm, thực hiện hát các vở tuồng cải lương để dâng lên cho các vị thần, và sự tham gia chung vui hội của cộng đồng người Hoa, người Việt tại khu vực. Trong diễn trình nghi lễ này có dấu ấn đặc sắc nghi thức lên đồng của chủ lễ là thầy pháp. Trong dịp lễ sinh nhật Ông Bổn, Ban trị sự miếu sẽ trang hoàng bàn thờ chánh điện rất lộng lẫy với rất nhiều đồ cúng như đồ chay, trái cây, hoa trang trí. Lư hương chính người ta cắm 4 cây xiên quai (3 cây dài, 1 cây ngắn) bằng thép, sắc nhọn như cây kim lớn, có độ dài từ 3 tấc đến 2.4m. Trong các dịp lễ của Phước An miếu người ta đều dựng một bàn cúng trời phía ngay cửa ra vào, các đồ cúng đa phần đều là đồ chay, khô.

Rạng sáng ngày 10 tháng 8 âm lịch ngoài việc Ban trị sự thỉnh các vị thần ở Bích Liên Đình về dự lễ, còn thỉnh thêm Ông Chu Lý, vị thần được thờ ở Thánh An Cung (*một miếu nhỏ gần Phước An miếu, miếu không có tượng chỉ có bài vị, Ban trị sự sẽ thắp hương thỉnh nhang về miếu*). Trong dịp lễ này Ban trị sự miếu còn dán ở bàn thờ chánh điện 39 mảnh giấy bùa đủ màu trên phần bệ đặt tượng thờ, 39 mảnh giấy bùa này tượng trưng cho 39 vị thần như: Ngọc Hoàng Thượng Đế, Thái Bạch Tinh Quân, Thái Thượng Lão Quân, Nguyên Thủy Thiên Tôn,... Buổi lễ thỉnh 39 vị này cũng diễn ra cùng ngày với buổi thỉnh tượng các vị thần ở các miếu khác, nhưng các vị thần này được làm lễ thỉnh ở bờ sông gần khu vực miếu. Người Hoa có phong tục thờ đa thần và tính cố kết cộng đồng, nên trong các dịp lễ lớn của Phước An miếu, Ban trị sự thường sẽ cung thỉnh các vị thần khác về dự lễ chung, cũng như mỗi dịp lễ tại Bích Liên Đình, Ban trị sự cũng thỉnh tượng ông Tiêu Phủ, vị thánh nhân lớn nhất trong Thất Phủ Đại Nhân, về dự lễ.

Buổi lễ bắt đầu khi đồng hồ vừa điểm sang những giây đầu tiên của ngày 11 tháng 8 âm lịch. Ban trị sự miếu sẽ làm lễ thắp hương cung thỉnh các vị thần tiên giáng trần dự lễ, sau đó lễ khởi sự với nghi thức khai trống cũng tương tự như lễ khai tràng. Kết thúc buổi lễ người ta đốt rất nhiều giấy tiền vàng bạc. Buổi sáng ngày 11 tháng 8 âm lịch lễ xây châu đại bội được diễn ra, đầu tiên là lễ xây châu (khai tràng, châu hát, trường hát) đại diện là Cổ Quan (cổ là trống, quan là quan chức) hay chấp sự viên, là dân trong làng hoặc trong một hội chọn một vị cao niên phải ngoài 50 tuổi có đủ vợ chồng, có sức khỏe, gia đình hạnh phúc, có đức hạnh, con cháu đầy đàn, cương trực, để có thể thay mặt cho dân làng thực hiện nghi thức đánh trống, cầu Trời Đất thánh thần phù hộ cho bá tánh bình an, mưa thuận gió hòa, mùa màng tươi tốt, an cư lạc nghiệp. Sau những hồi trống của lễ xây châu, phần đại bội sẽ được diễn ra trên sân khấu, các diễn viên sẽ diễn các nghi thức lễ

như: khai thiên tịch địa, xang nhật nguyệt, tam tài, tứ thiên vương, đứng cái, gia quan tấn tước, bát tiên chúc thọ. Các diễn viên trong đoàn hát với những lời chúc tụng sau là xin lệnh ông giúp sức và phù hộ cho họ, đoàn hát khiêm nhường ngưỡng vọng mời các vị thần thánh thưởng thức các vở diễn mà họ mang lại. Lễ cúng của Phước An miếu trong ngày 11 tháng 8 âm lịch có hình thức tương tự như lễ giỗ, diễn ra ba lần vào sáng, trưa và chiều, thầy pháp vẫn là người cúng chính, với các nghi thức tụng niệm, đọc kinh cầu an, trong âm thanh nhạc lễ hòa theo. Do Thất Phủ Đại Nhân là nhân thần nên không phân biệt chay mặn, nên trong các ngày lễ Ban trị sự chủ yếu cúng đồ chay, còn người dân mang đến đủ lễ vật như: vịt, gà, thịt heo quay, bánh tổ, bánh bao, bánh trung thu, trái cây, ...

Buổi tối ngày 11 tháng 8 âm lịch, thầy pháp cùng Ban trị sự ra bờ sông cúng lễ cầu an. Dẫn đầu đoàn là thầy pháp cầm cờ xéo đỏ, tiếp đến là những người bê lư hương, cầm lồng đèn, các lễ vật. Thầy pháp khấn niệm cầu xin những điều tốt lành bên mâm lễ đơn sơ dưới đất ở mép nước... Lễ cúng kết thúc bằng việc đốt giấy vàng bạc, sau đó đoàn người trở về miếu. Nhạc lễ hòa nhịp suốt đường đi. Khi gần đến miếu, thầy pháp thổi một hồi tù và dài, rồi tiếp tục tụng niệm, đọc kinh cầu an tại miếu.

Ngày 12 tháng 8 âm lịch là ngày lễ chính, tương truyền đây là ngày sinh nhật của vị thánh nhân họ Tiêu, lớn nhất trong Thất Phủ Đại Nhân. Trong ngày này như thường lệ người dân quanh vùng sẽ mang lễ vật đến cúng viếng, dòng người kéo dài từ rạng sáng cho đến đêm khuya. Lễ hội với các màn biểu diễn của đoàn hát, mỗi vở diễn kéo dài hai ba giờ mới hết. Bên cạnh đó thầy pháp cũng thực hiện nghi lễ tụng niệm trong miếu theo từng canh giờ. Buổi trưa ngày 12 tháng 8 là lễ cúng ngộ, 8 thiếu niên là con cháu của người Hoa sẽ hóa thân vào những vị binh sĩ. Người chỉ huy đeo dây xích lớn, tay cầm càn trúc, 7 thiếu niên còn lại đội nón tre, tay cầm

gậy gỗ xếp thành một hàng, hành lễ trong miếu, sau đó đoàn lễ di chuyển qua từ đường họ Lý và ngược lại 3 vòng, khi đi thỉnh thoảng đồng thanh hô lên từ "pi-ô", kết lễ cũng đốt rất nhiều vàng bạc. Trong thời gian diễn ra lễ hội hình thức lên đồng, nhập cốt diễn ra. Một người đàn ông trung niên liên tục nhảy theo âm thanh của đoàn hát, bên trong tiếng đại hồng chung được vang lên liên hồi. Người ta thay áo cho cốt, nhét vào túi phía trước rất nhiều giấy tiền vàng bạc, Ban trị sự ném rất nhiều gạo muối vào trong đám đông đi lễ. Cốt dùng cây xiên quai dài nhất xiên qua miệng, sau đó ngồi xem hát trên kiệu đao. Cốt ngồi xem hát chừng 20 phút sau đó di chuyển vào bên trong chánh điện, ra lệnh cho Ban trị sự thắp ba cây hương và phán những điều thần linh muốn truyền đạt, cốt nói chuyện bằng ngôn ngữ Phước Kiến.

Trong ngày 13 tháng 8 âm lịch, buổi lễ tiếp tục với ba lễ cầu an chính là sáng, trưa, chiều, thầy pháp cúng lễ với nghi thức tụng niệm và đốt rất nhiều giấy tờ vàng bạc. Người dân vẫn tiếp tục đến dâng lễ tạ ơn, cầu xin những điều tốt đẹp. Trong lễ hội có tổ chức xin keo, xin bùa, xin lộc (trứng vịt sơn đỏ). Trong ngày này Ban trị sự miếu cũng tổ chức một bữa tiệc nhỏ cảm ơn những mạnh thường quân, con cháu người Phước Kiến. Dòng người kéo dài đến giữa khuya, dân cư tập trung rất đông quanh sân miếu để xem hát tuồng. Rạng sáng ngày 14 tháng 8 âm lịch khởi sự lễ Tôn Vương. Thầy pháp dâng hương cúng lễ trong tiếng chiêng trống rộn ràng. Đoàn hát hóa thân thành Bát Tiên đi vào trong chánh điện miếu thắp hương và gửi những lời chúc đến Thất Phủ Đại Nhân cũng như cầu mong cho con cháu của họ Lý được phú quý vinh hoa. Trong lễ Tôn Vương cũng có thể có hình thức lên cốt, và cốt thường chỉ định giờ, nghi thức trong lễ Tôn Vương. Nếu không có nghi thức sẽ được diễn ra theo truyền thống. Sau nghi thức cúng lễ, thầy pháp cảm tạ thánh thần, là lễ tiễn những vị thần được mời về dự. Các tượng thờ được đưa về lại Bích Liên

Đình, thầy pháp nguyện kinh cầu an, lễ kết.

Do tại quê hương Phước Kiến vào những ngày tháng 8 âm lịch hay xảy ra mưa bão, nên con cháu người Hoa tổ chức thêm một lễ cúng sinh nhật phụ diễn ra vào ngày 12 tháng 10 âm lịch. Phước An miếu trong ngày này cũng tổ chức cúng lễ. Ngoài ra Phước An miếu còn một số lễ khác trong năm như: cúng giỗ tổ họ, lễ Vu Lan, lễ khai quan điểm nhãn (*lễ này cứ khoảng 20-30 năm mới tổ chức một lần*), tuy nhiên các lễ hội này tổ chức với quy mô nhỏ.

Từ sau năm 1975, dưới sự tác động mạnh mẽ của tình hình chính trị, xã hội; cộng đồng người Hoa tại khu vực phường Chánh Nghĩa, Thủ Dầu Một, Bình Dương muốn gìn giữ lại hệ thống phong tục, lễ hội truyền thống của mình, và một phần trong thời gian này các chủ lò gốm người Hoa mới có điều kiện kinh tế nên đã họp lại để tổ chức lễ hội cho cộng đồng, một số người vẫn ngộ nhận lễ hội Phước An miếu là lễ hội cúng tổ nghề gốm, dù trên thực tế ông tổ nghề gốm là ai thì vẫn còn ngỡ, chưa xác định cụ thể.

4. SỰ BIẾN ĐỔI TRONG LỄ HỘI ÔNG BỔN TẠI PHƯỚC AN MIẾU

Theo Từ điển tiếng Việt giải thích biến đổi: *“Thay đổi thành khác trước. Quang cảnh thay đổi. Những biến đổi sâu sắc trong xã hội”* [8, tr.64]. Ngày nay trong quá trình phát triển đô thị, quá trình công nghiệp hóa, hiện đại hóa đang diễn ra mạnh mẽ thì những nhân tố đó có ảnh hưởng lớn đến sự thay đổi những thành tố văn hóa, những chuẩn mực. Bên cạnh đó, đời sống kinh tế, xã hội của người Hoa tại Bình Dương cũng từng bước phát triển, cùng với đó là sự thay đổi về mặt nhận thức, thì lễ hội của họ cũng có những sự biến đổi về một số mặt như: thời gian, không gian lễ hội, lễ vật dâng cúng, việc thực hành các nghi lễ, ...

Trong văn hóa tín ngưỡng tâm linh, người Hoa đặc biệt coi trọng việc gìn giữ những giá trị truyền thống tốt đẹp mà tổ tiên đã gầy dựng,

ngay cả khi trong quá trình di cư người Hoa đã mang theo phong tục tập quán của quê hương để làm hành trang định cư và sinh sống tại vùng đất mới. Lễ hội Ông Bổn tại Phước An miếu có vai trò rất quan trọng đối với người Hoa họ Lý, là sức mạnh tâm linh, chỗ dựa vững chắc về mặt tinh thần trong đời sống, thể hiện lòng biết ơn đối với tổ tiên, các bậc tiền nhân, có công với cộng đồng. Tuy nhiên theo thời gian trong quá trình tồn tại và phát triển, do chịu sự tác động của điều kiện kinh tế, điều kiện tự nhiên mà phần nào đó các lễ hội này cũng đã có những biến đổi về quy trình tổ chức, nghi thức thực hiện.

Trước đây lễ hội chỉ được tổ chức trong phạm vi gia đình dòng họ, mang tính nhỏ lẻ nhưng ngày nay các lễ hội tại Phước An miếu dần mở rộng, được tổ chức với quy mô lớn hơn, thu hút sự quan tâm của người Hoa tại địa bàn mà còn thu hút được sự quan tâm của cộng đồng người Việt trong tỉnh, các tỉnh lân cận. Điều này thể hiện rõ được sự hòa nhập, sự cộng cư và những qua lại giữa người Hoa và cộng đồng các dân tộc khác tại tỉnh Bình Dương.

Ngày nay, nhằm đảm bảo công tác chuẩn bị, tổ chức các lễ hội tại Phước An miếu tốt hơn, Ban trị sự tại Phước An miếu thường bắt đầu các khâu chuẩn bị có hệ thống, kế hoạch trong thời gian sớm hơn so với trước đây. Các tượng thờ tại những địa điểm khác thường được thỉnh mời và đưa về sớm hơn từ 2 đến 3 ngày trước khi lễ hội diễn ra. Sau khi kết thúc lễ hội, các bức tượng thần cũng được thỉnh về nơi cũ muộn hơn một ngày do quá trình dâng cúng của người dân vẫn còn kéo dài.

Lễ hội Nguyên Tiêu nhằm ngày 16 tháng giêng âm lịch, Ban trị sự sẽ vạch ra trước một lộ trình đám rước và một số điểm cúng sẽ có nhiều bàn hương án sắp xếp gọn gàng, do nhiều hộ gom lại tập trung tại một điểm cúng, Ban trị sự yêu cầu các đội khênh kiệu khi thực hiện nghi thức lác kiệu, không chiếm quá nhiều thời gian, nên lộ

trình tuần du của đám rước tượng thần cũng diễn ra trong thời gian ngắn hơn so với truyền thống trước đây. Những sự thay đổi về hình thức dâng lễ này nhằm mục đích giảm bớt các chi phí và thời gian không cần thiết trong nghi lễ đám rước. Chính vì vậy, hình thức cúng lễ tập trung nhiều hộ gia đình là rất phổ biến. Mặc dù, nghi lễ đám rước chịu những thay đổi nhiều so với trước nhưng chung quy bản sắc ban đầu của lễ cúng vẫn còn được lưu giữ như ban đầu, sự thay đổi tập trung vào việc sắp xếp các kế hoạch và quy mô phù hợp hơn với tình hình xã hội hiện đại đất chật người đông ngày nay.

Trong lễ hội phát sinh những tập tục mê tín dị đoan dần trở thành hủ tục và trở thành hình ảnh xấu trong lễ hội. Không biết từ bao giờ trong lễ hội 16 tháng 1 âm lịch xảy ra sự việc tranh giành lộc trong chính điện sau khi nghi lễ kết thúc, dẫn đến xảy ra những trận ẩu đả, xô xát làm mất đi hình ảnh đẹp của lễ hội. Trong quá trình di chuyển tượng thờ xuống chuẩn bị cho cuộc tuần du, Ban trị sự miếu sẽ dùng vải cột tượng vào kiệu và dùng rất nhiều giấy tiền vàng bạc lót xung quanh, nhằm giảm tác động khi thực hiện nghi thức lắc kiệu. Tuy nhiên, trong những năm gần đây, một vài tín đồ lại có những loan tin bất hợp lý và gây ra tình trạng mê tín dị đoan trong lễ hội. Họ giải thích rằng: “Giấy tiền và vàng bạc được cột vào ghế bằng dây vải là mang lại may mắn cho bất cứ ai có được nó” để rồi dẫn đến một trận tranh giành, nhiều trận xô xát, những hành động này đã gây ra những hình ảnh xấu cho lễ hội và niềm tin tín ngưỡng của cộng đồng người Hoa, niềm tin Ông Bổn mà cha ông gây dựng đã bị lung lay. Thực ra, trong nghi lễ truyền thống, tất cả giấy tiền vàng bạc, dây vải buộc tượng, sau khi kết lễ sẽ được mang đi thiêu hủy hết chứ không còn giữ lại để rồi chuyển hóa từ những thứ thuộc về cõi tâm linh thành những đồ vật mang sự may mắn như người dân tự phán.

Lễ thỉnh cốt đồng tuần du vào ngày 16 tháng 7

âm lịch, chỉ diễn ra một lần, sau này vì hạn chế về mặt kinh tế, nên lễ hội này đã bị bãi bỏ.

Cộng đồng người Hoa họ Lý sau này ngày càng làm ăn vươn lên, kinh tế tốt hơn nên việc tổ chức lễ hội cũng chu đáo hơn trước rất nhiều. Điển hình trong lễ sinh nhật Ông Bổn (những năm có tổ chức đoàn hát bội) ngày nay có thể bắt đầu từ đêm ngày 10 tháng 8 âm lịch, Ban trị sự sẽ thuê các ca sĩ về hát trước một đêm như tiệc chào mừng du khách, người dân trong khu vực về tham dự lễ hội. Ban trị sự tổ chức thêm việc bán thánh đặng cho người dân đến chiêm bái, ủng hộ quỹ tổ chức lễ hội, bảo tồn xây dựng miếu. Công tác an ninh dưới sự hỗ trợ của công an trong khu vực, làm việc cẩn thận, chặt chẽ với Ban trị sự miếu nhằm đảm bảo an toàn cho người dân trong quá trình tổ chức lễ hội trên mọi phương diện.

Đời sống kinh tế của người dân sau này được cải thiện hơn nên lễ phẩm dâng cúng ngày một linh đình hơn, có những hộ gia đình lễ phẩm bày cả một bàn lớn phải chở bằng xe ba gác đến miếu, lễ phẩm gồm những loại bánh tổ (*bánh bao, bánh trung thu...*), trái cây, thịt vịt, trứng vịt sơn đỏ, thịt quay (*có hộ cúng cả một con heo quay*), ... Có người cúng cả một suất hát bội trong ngày lễ sinh nhật Ông Bổn. Nhiều hộ gia đình còn tổ chức phát từ thiện đồ ăn, thức uống, khăn lạnh trên các tuyến đường, khu vực miếu cho người dân đến tham gia, nhằm giảm thiểu tình trạng “*chặt chém*” khách du lịch, những hình ảnh không tốt làm mất đi nét đẹp của lễ hội. Có thể thấy rằng do nhu cầu phát triển kinh tế ngày càng mạnh nên việc dâng các lễ phẩm của người dân cũng ngày một tăng cao điều này cũng thể hiện lòng tin của người dân đối với các vị thần linh của họ cũng ngày càng cao hơn.

5. KẾT LUẬN

Lễ hội cúng Ông Bổn tại Phước An miếu giữ vai trò rất quan trọng đối với người Hoa họ Lý gốc

Phước Kiến đang sinh sống tại phường Chánh Nghĩa, Bình Dương. Lễ hội là một loại hình sinh hoạt tín ngưỡng không chỉ dừng lại ở quy mô dòng họ mà đã mở rộng ra phạm vi lớn hơn mang tính chất cộng đồng. Lễ hội cúng Ông Bồn tại Phước An miếu là liều thuốc tinh thần cho cộng đồng người Hoa định cư ở Bình Dương, Việt Nam. Bên cạnh đó, lễ hội cúng Ông Bồn còn là nơi để cộng đồng người Hoa thể hiện sự ngưỡng vọng đối với thần linh hay tổ tiên của họ. Lễ hội cúng Ông Bồn tại Phước An miếu vừa tạo một nguồn quỹ tương trợ xã hội, đồng thời tạo nên sự gắn kết chặt chẽ giữa các cộng đồng dân tộc với nhau. Những nghi lễ, hoạt động hội trở thành những tài sản tinh thần vô giá đối với người Hoa họ Lý làm cho cộng đồng trở nên an yên, khoan dung, tin cậy, cởi mở, thúc đẩy sự phát triển trong tương lai.

Qua lễ hội, cộng đồng người Hoa họ Lý gốc Phước Kiến đã thể hiện được văn hóa đặc sắc, giữ gìn những yếu tố truyền thống. Tuy vậy, qua thời gian tồn tại và phát triển, tất yếu lễ hội không tránh khỏi sự biến đổi, nhưng đó là những sự biến đổi không đáng kể, thể hiện khả năng thích nghi của người Hoa trong tình hình mới. Những đổi mới từ lễ hội Phước An miếu với nhiều hoạt động cải thiện hơn làm cho

không khí của lễ hội thêm phần nhộn nhịp, vui tươi, làm cho người dân cảm thấy an toàn hơn khi tham gia, hưởng thụ lễ hội, hướng đến những mục đích cao cả hơn là việc tạo thêm nguồn lợi từ dịch vụ du lịch cho địa phương.

Bên cạnh những yếu tố tích cực cần phát huy, lễ hội Phước An miếu cũng còn một số yếu tố cần khắc phục. Ngày nay, khi mạng xã hội phát triển, việc quảng bá hoạt động lễ hội đã làm nhiều người biết đến hơn, tuy nhiên mạng xã hội cũng làm mất đi vẻ trang nghiêm, linh thiêng của một lễ hội tín ngưỡng, một số bài viết không trung thực, thiếu khoa học, những đánh giá phản cảm về lễ hội Ông Bồn tại Phước An miếu của cộng đồng mạng, ít nhiều có những tác động xấu đến sự tôn trọng văn hóa của các dân tộc mà nhà nước luôn hướng đến. Việc xả rác bừa bãi của khách chiêm bái, tình trạng chen lấn, lợi dụng móc túi, tình trạng chặt chém giá cả hiện nay cũng đã được Ban trị sự phối hợp với công an khu vực cần được kiểm soát chặt chẽ.

Những hạn chế này cần được sớm khắc phục để lễ hội Phước An miếu vẫn giữ được những nét đẹp văn hóa và góp phần tô điểm thêm màu sắc văn hóa truyền thống của các cộng đồng cư dân ở Bình Dương.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

- [1] N. A. Dương, T. Ký và L. N. Vang, *Gốm sứ Sông Bé*. Sông Bé: NXB Tổng hợp, 1992.
- [2] Sở Văn hóa Thông tin tỉnh Bình Dương, *Thủ Dầu Một - Bình Dương đất lành chim đậu*. Thành phố Hồ Chí Minh: NXB Văn nghệ, 1999.
- [3] T. H. Đức, *Gia Định thành thông chí, quyển VI: Thành trì chí*. Đồng Nai: NXB Tổng hợp Đồng Nai, 2006.
- [4] Hội Khoa học Lịch sử Bình Dương, *Người Hoa ở Bình Dương*. Hà Nội: NXB Chính trị quốc gia - Sự thật, 2012.
- [5] Quốc Sử Quán Triều Nguyễn, *Đại Nam Nhất*

Thống Chí, tập 5. Huế: NXB Thuận Hóa, 2006.

[6] H. Lửa, L. Q. Minh, L. V. Năm và Đ. H. Nghiêm, *Lịch sử khai phá vùng đất Nam Bộ*. Thành phố Hồ Chí Minh: NXB Tổng hợp thành phố Hồ Chí Minh, 2018.

[7] T. H. A. Tuấn, "Tín ngưỡng Ông Bồn của người Hoa tại Phước An miếu, thành phố Thủ Dầu Một, tỉnh Bình Dương," Luận văn thạc sỹ Việt Nam Học, Trường Đại học quốc tế Hồng Bàng, TP. HCM, 2019.

[8] Viện ngôn ngữ học, *Từ điển tiếng Việt*, Hà Nội: NXB Đà Nẵng, 2003.

The change of Ong Bon festival at Phuoc An temple, Thu Dau Mot city, Binh Duong province

To Huynh Anh Tuan

ABSTRACT

Through fact-finding the research on the Chinese people in Binh Duong province, through festive activities of the community, typically the Ong Bon festival at Phuoc An temple. The article focuses on the study of festival transformation. That change is clearly shown through the influence of social development and people's demand for culture and belief in the long run. At the same time, study of Phuoc An temple festival is one of the research topics to provide more understanding about the cultural characteristics of the Chinese community in Binh Duong.

Keywords: *festival, Binh Duong, change, ancestor, Phuoc An temple, Chinese*

Received: 26/08/2021

Revised: 10/09/2021

Accepted for publication: 11/09/2021